

Верховний
Суд

Судова практика вирішення Касаційним господарським судом корпоративних спорів (юрисдикційні питання)

Ганна ВРОНСЬКА,
суддя Верховного Суду

У сучасній юридичній практиці корпоративні спори посідають чільне місце через їхню специфіку та ключову роль у забезпеченні правомірного функціонування юридичних осіб і господарюючих суб'єктів. Корпоративні відносини охоплюють широкий спектр прав і обов'язків учасників господарських товариств, акціонерів, членів громадських об'єднань та органів управління юридичними особами.

Ці відносини стосуються управління організаціями, розподілу майна, прийняття рішень керівними органами, а також захисту прав учасників на участь у діяльності юридичних осіб.

Корпоративні спори вирізняються складністю правових аспектів, пов'язаних із захистом прав акціонерів, забезпеченням законності рішень органів управління та гарантуванням інтересів учасників господарських відносин.

Особливого значення набувають юрисдикційні питання, адже правильне визначення підвідомчості справ господарським судам забезпечує ефективний судовий захист і правову визначеність. Помилки у кваліфікації спору можуть призвести до порушення права на доступ до правосуддя, затягування розгляду справ або втрати можливості відновлення порушених прав. Верховний Суд відіграє ключову роль у формуванні єдиної практики розгляду корпоративних спорів, надаючи правові орієнтири, які сприяють справедливому та послідовному застосуванню законодавства.

Особливу увагу привертають спори, що стосуються релігійних організацій, оскільки вони мають специфічний правовий статус.

Такі організації, хоча й не є традиційними суб'єктами господарського права, можуть стати учасниками корпоративних спорів, пов'язаних із управлінням, діяльністю та припиненням діяльності, як це передбачено Господарським кодексом України.

Справа № 910/11872/21

Велика Палата Верховного Суду (зокрема, у постановах від 06.04.2021 у справах № 910/4998/20 та № 910/10011/19) неодноразово зазначала, що спори між учасниками релігійних організацій щодо створення, діяльності, управління чи припинення діяльності таких організацій розглядаються в порядку господарського судочинства на підставі пункту 3 частини першої статті 20 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України). Проте ці спори не є корпоративними в розумінні статті 167 ГК України, оскільки до них не застосовуються норми корпоративного права, а лише положення статуту організації та Закону № 987-XII.

Верховний Суд у складі Касаційного господарського суду залишив касаційну скаргу без задоволення, а постанову апеляційного суду – без змін. Суд погодився з апеляційним судом, що спір стосується управління юридичною особою та підлягає розгляду в порядку господарського судочинства на підставі пункту 3 частини першої статті 20 ГПК України, але не є корпоративним у розумінні статті 167 ГК України.

Справа № 910/12713/22

Верховний Суд дійшов висновку, що спір має корпоративний характер, оскільки первинними вимогами є визнання недійсними рішення загальних зборів і нової редакції статуту релігійної організації. Оскарження наказу Управління та реєстраційних дій є похідними вимогами, які можуть розглядатися в межах господарського судочинства.

Таким чином, Верховний Суд підтвердив, що спори щодо управління релігійними організаціями, включно з оскарженням рішень загальних зборів і статутів, розглядаються в господарських судах за статтею 20 ГПК України.

Справа № 927/240/22

Відповідно до висновків Великої Палати Верховного Суду у справі № 925/1741/21 від 02.08.2023, такі спори підлягають розгляду за правилами Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України). Верховний Суд також врахував, що позивачка подала заяву про направлення справи до Чернігівського окружного адміністративного суду, що відповідає правилам предметної, суб'єктної юрисдикції та територіальної підсудності. Таким чином, справу було передано до Чернігівського окружного адміністративного суду для розгляду.

Верховний Суд установив, що спір належить до адміністративної юрисдикції, оскільки Ніжинська міська рада, приймаючи рішення про ліквідацію школи, діяла як суб'єкт владних повноважень, виконуючи публічно-владні управлінські функції у сфері освіти.

Справа № 927/317/22

Посилаючись на висновки Великої Палати Верховного Суду від 02.08.2023 у справі №925/1741/21, які відступили від попередніх висновків у справах №813/1232/18 та №260/91/19, Верховний Суд зазначив, що такі спори належать до адміністративної юрисдикції та підлягають розгляду за правилами Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України). Суд наголосив, що Брагинцівський заклад загальної середньої освіти I ступеня є юридичною особою публічного права, а спір стосується організації освітнього процесу, спрямованого на публічний інтерес, а не корпоративних чи майнових відносин.

Верховний Суд установив, що спір має публічно-правовий характер, оскільки Варвинська селищна рада, приймаючи рішення про ліквідацію закладу освіти, діяла як суб'єкт владних повноважень, виконуючи публічно-владні управлінські функції у сфері освіти.

Справа № 902/1392/22

Верховний Суд зазначив, що такі спори належать до адміністративної юрисдикції та підлягають розгляду за правилами Кодексу адміністративного судочинства України. Суд наголосив, що Комунальне некомерційне підприємство є юридичною особою публічного права, а спір стосується організації медичного обслуговування, спрямованого на публічний інтерес, а не корпоративних чи приватних відносин. Верховний Суд врахував заяву позивачки про передачу справи до Вінницького окружного адміністративного суду, що відповідає правилам юрисдикції та підсудності, і закрив провадження на підставі пункту 1 частини першої статті 231 ГПК України.

Верховний Суд установив, що спір має публічно-правовий характер, оскільки Вінницька міська рада, приймаючи рішення про реорганізацію, діяла як суб'єкт владних повноважень, виконуючи публічно-владні управлінські функції у сфері охорони здоров'я.

Справа № 914/3959/21

Верховний Суд зазначив, що спір не є корпоративним чи господарським, оскільки позивач не є власником корпоративних прав, а МСР як юридична особа публічного права реалізує публічний інтерес. Спір підпадає під адміністративну юрисдикцію, оскільки стосується оскарження рішень суб'єкта владних повноважень, що зачіпають права члена громади (ст. 19 КАС). Похідні вимоги (скасування реєстраційних дій, поновлення на посаді, повернення майна) також належать до адміністративної юрисдикції. Суд роз'яснив позивачу право звернутися із заявою про передачу справи до адміністративного суду.

Верховний Суд установив, що спір має публічно-правовий характер, оскільки Львівська міська рада, приймаючи ухвали про припинення Малехівської сільської ради, діяла як суб'єкт владних повноважень, виконуючи управлінські функції у сфері місцевого самоврядування.

Аналіз справ № 902/1392/22 та № 914/3959/21 свідчить про системну проблему помилкової кваліфікації судами першої та апеляційної інстанцій публічно-правових спорів як господарських, що призводило до порушення правил юрисдикції, затягування розгляду справ та неефективного захисту прав позивачів. У цих справах господарські суди розглядали спори, пов'язані з оскарженням рішень органів місцевого самоврядування щодо реорганізації юридичних осіб публічного права (комунального підприємства у справі № 902/1392/22 та сільської ради у справі № 914/3959/21), як господарські, помилково вважаючи їх пов'язаними з корпоративними чи організаційно-господарськими відносинами.

Справа № 907/138/22

Суд установив, що спір не є корпоративним, оскільки позивачки (фізичні особи, не підприємці) не мають корпоративних прав у Центрі культури, а їхні вимоги спрямовані на захист прав громади, а Міськрада діяла як суб'єкт владних повноважень, виконуючи управлінські функції у сфері культури, а Центр культури є юридичною особою публічного права, що підкреслює публічний характер спору.

Підстави позову (порушення порядку формування мережі закладів культури, порушення прав на працю та навчання) підтверджують публічно-правовий характер спору, оскільки стосуються перевірки законності дій суб'єкта владних повноважень.

Таким чином, ця справа підтверджує, що спори щодо реорганізації комунальних закладів культури, ініційованої органами місцевого самоврядування, є публічно-правовими, оскільки стосуються виконання владних управлінських функцій. Помилкова кваліфікація апеляційним судом спору як господарського підкреслює необхідність чіткого розмежування юрисдикції на основі суб'єктного складу, предмета спору та характеру правовідносин.

Справа № 910/697/23

Подібна ситуація виникла у справі № 910/697/23, яка стосується спору між Первинною профспівковою організацією Обласного медичного центру здоров'я та спортивної медицини Житомирської обласної ради та Житомирською обласною радою щодо рішення останньої про реорганізацію КНП "Обласний медичний центр здоров'я та спортивної медицини". Основною проблемою стало питання юрисдикції, оскільки позивач вважав спір корпоративним і звернувся до господарського суду, тоді як суди всіх інстанцій, включаючи Верховний Суд, визнали його публічно-правовим через виконання Житомирською обласною радою владних управлінських функцій.

Верховний Суд підтвердив, що рішення органів місцевого самоврядування про реорганізацію комунальних закладів охорони здоров'я, прийняті в межах владних повноважень, підлягають оскарженню в адміністративних судах, що сприяє уніфікації судової практики.

Справа № 500/3953/21

Достатньо цікавою склалася ситуація у справі № 500/3953/21, де позивачка Яцина Наталія Зіновіївна оскаржувала рішення Коропецької селищної ради щодо створення опорного закладу освіти, посиляючись на порушення процедур і захист своїх прав як члена громади. Як і у справах щодо реорганізації медичних чи освітніх закладів, спір стосувався владних функцій органу місцевого самоврядування, що зазвичай підпадає під адміністративну юрисдикцію. Проте через юрисдикційну колізію справа розглядалася в господарському суді.

Ця справа ілюструє проблему юрисдикційних колізій, коли спір, який за своєю суттю є публічно-правовим, розглядався в господарському суді через попереднє закриття в адміністративному суді. ВС підтримав розгляд у господарському суді, щоб забезпечити право на доступ до правосуддя, підкресливши, що суди повинні уникати невизначеності у визначенні юрисдикції.

Справа № 922/476/24

Верховний Суд залишив у силі рішення апеляційного суду, погодившись, що спір належить до юрисдикції господарських судів. Суд зазначив, що відносини між комунальним підприємством і міською радою не є публічно-правовими, оскільки міська рада діяла в межах своїх господарських повноважень як засновник, а не як суб'єкт владних повноважень. ВС підкреслив, що юрисдикційна належність спорів у сфері управління комунальними підприємствами визначається виходячи з характеру правовідносин: якщо рішення органу місцевого самоврядування пов'язане з корпоративними правами та управлінням майном, воно підлягає розгляду господарськими судами, а якщо воно має регуляторний або адміністративний характер – адміністративними судами.

В іншому випадку, коли спір стосується втручання органу місцевого самоврядування у фінансово-господарську діяльність підпорядкованого підприємства, суди мають оцінювати правову природу таких відносин крізь призму господарського чи адміністративного судочинства.

Справа № 904/7464/21

Суд першої інстанції ухвалив рішення закрити провадження у справі, аргументуючи це тим, що спір належить до юрисдикції адміністративних судів. Суд зазначив, що позов пред'явлений до органу виконавчої влади, який здійснював свої владні повноваження під час проведення реєстрації, а отже, спір є публічно-правовим.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, вказавши на помилковість їхніх висновків. Верховний Суд наголосив, що спір стосується правомірності державної реєстрації юридичної особи, а не виконання органом виконавчої влади публічно-владних функцій, і тому підлягає розгляду в межах господарського судочинства. Справа була повернута до суду першої інстанції.

Окрім указанного особливу увагу привертають спори, пов'язані з реєстрацією юридичних осіб, особливо коли йдеться про такі організації, як профспілки. Ці організації мають особливий статус, проте вони також підпадають під вимоги господарського законодавства, що стосуються реєстрації та управління їхньою діяльністю.

Справа № 910/8114/23

Суд першої інстанції ухвалив закрити провадження у справі на підставі того, що спір має публічно-правовий характер і підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Апеляційний суд скасував рішення першої інстанції, зазначивши, що спір має приватноправовий характер і пов'язаний з корпоративними відносинами. Апеляційний суд наголосив, що реєстраційні дії, що стосуються корпоративних прав, належать до компетенції господарських судів.

Верховний Суд постановив залишити постанову апеляційного суду без змін, підтвердивши, що цей спір належить до юрисдикції господарського суду, оскільки предметом спору є правомірність реєстраційних дій, що безпосередньо впливають на корпоративні права.

Предметом спору у даній справі було скасування наказу Міністерства юстиції України, виданого на підставі рішення Центральної комісії з розгляду скарг на дії державного реєстратора.

Справа № 910/5996/24

Справа № 910/5996/24 підкреслює, що спори про оскарження наказів Міністерства юстиції України щодо скасування реєстраційних дій належать до господарської юрисдикції, якщо вони пов'язані з діяльністю чи управлінням юридичною особою. Такі спори не є публічно-правовими, навіть якщо стосуються дій державних органів, оскільки спрямовані на захист приватних прав позивача. Позивач має право оскаржувати наказ як основну вимогу без необхідності оскарження підстав реєстраційної дії. Цей кейс підтверджує важливість єдності судової практики для забезпечення правової визначеності та правильного розмежування юрисдикцій.

Справа № 910/5996/24 також є прикладом спору щодо оскарження наказу Міністерства юстиції України про скасування реєстраційної дії в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (ЄДР).

У продовження аналізу практики застосування процесуального законодавства господарськими судами важливо зазначити, що розмежування корпоративних та трудових спорів має не лише теоретичне, але й практичне значення. На практиці це вимагає від судів уважного підходу до визначення суті правовідносин у конкретній справі, щоб уникнути помилок у визначенні юрисдикції.

Спори про звільнення посадових осіб акціонерних товариств часто піднімають питання розмежування трудових та корпоративних правовідносин, що створює складнощі у кваліфікації таких спорів і правильному застосуванні відповідного законодавства.

Справа № 910/10637/23

Справа № 910/10637/23 є показовим прикладом конфлікту, який виходить за межі суто трудових відносин і включає в себе елементи корпоративного управління.

Верховний Суд вказав, що звільнення посадової особи акціонерного товариства дійсно має корпоративний характер, оскільки воно стосується управління підприємством і, відповідно, підлягає розгляду в господарських судах. Верховний Суд також зауважив, що розмежування трудових та корпоративних правовідносин є ключовим у подібних справах.

Справа № 910/1849/23

Верховний Суд 4 червня 2024 року скасував рішення судів попередніх інстанцій, ухваливши, що спір належить до трудових правовідносин і підлягає розгляду в судах загальної юрисдикції.

ВС , посилаючись на постанову ВП від 15 вересня 2020 року у справі № 205/4196/18, зробив ключовий висновок, що для визначення юрисдикції необхідно враховувати, чи стосується спір розірвання трудового договору. Якщо позивач оскаржує законність розірвання трудового договору, спір підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства. У випадку, коли йдеться про припинення повноважень керівника юридичної особи відповідно до корпоративних норм, справа розглядається в господарському суді.

Ця справа стосувалася звільнення Особи - 1 з посади виконуючої обов'язки генерального директора ДП "Національний центр Олександра Довженка", ініційованого Державним агентством України з питань кіно.

Справа № 925/1788/23

Ключовим питанням у цій справі було визначення належної юрисдикції: чи є цей спір трудовим і підлягає розгляду у судах загальної юрисдикції, чи є він корпоративним і підлягає розгляду у господарських судах.

Верховний Суд підтвердив, що господарська юрисдикція в даній справі є правильною, оскільки спір стосується припинення повноважень голови правління ОСББ, що є юридичною особою, а його учасниками є співвласники багатоквартирного будинку. Верховний Суд послався на свою попередню практику, згідно з якою спори, що виникають у зв'язку з управлінням юридичною особою, належать до господарської юрисдикції.

У цій справі позивачка звернулася до Господарського суду з позовом ОСББ про визнання незаконним наказу про звільнення, зміну формулювання підстави звільнення, встановлення іншої дати припинення трудових відносин та стягнення вихідної допомоги.

Справа № 910/6681/23

Справа № 910/6681/23 ілюструє застосування критеріїв юрисдикції господарських судів до корпоративних спорів, де позивачем є фізична особа, яка не є безпосереднім учасником товариства, але володіє корпоративними правами через іноземну компанію. Спир, обґрунтований порушенням корпоративних прав учасника юридичної особи, підлягає розгляду в господарському судочинстві, незалежно від статусу позивача як фізичної особи. Питання про обґрунтованість позовних вимог і належність способу захисту вирішуються на стадії розгляду по суті, що підкреслює принцип доступу до правосуддя та диспозитивності. Цей кейс підтверджує необхідність чіткого визначення характеру спірних правовідносин для правильної кваліфікації юрисдикції.

Справа №910/6681/23 є прикладом корпоративного спору, пов'язаного з оскарженням щодо відправочинучуження частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, а також пов'язаних реєстраційних дій.

Справа № 910/11135/22

Верховний Суд залишив у силі постанову апеляційного суду, погодившись, що Центр не має права оскаржувати рішення органу державної влади щодо його реорганізації. Суд наголосив, що такі рішення приймаються у межах повноважень органу управління, і оскарження їх самим підприємством є неприпустимим. Верховний Суд також підкреслив, що у випадках, коли державне підприємство не погоджується з рішеннями органу управління, механізми контролю можуть здійснювати інші державні органи, але не саме підприємство в судовому порядку. Відсутність у Центру корпоративних прав у розумінні Господарського кодексу України виключає можливість розгляду спору в господарському судочинстві.

В іншому випадку, коли спір стосується не трудових правовідносин, а правомірності управлінських рішень щодо діяльності державного підприємства, виникають питання щодо законності таких рішень та їхньої відповідності законодавству.

Справа № 910/6133/22

Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду частково задовольнив касаційну скаргу, але залишив у силі рішення апеляційного суду щодо розгляду справи в господарських судах. Верховний Суд зазначив, що позови про стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу можуть бути розглянуті в межах господарського судочинства, якщо ці вимоги є похідними від корпоративних правовідносин, як у випадку з посадовими особами підприємства. Оскільки звільнення Нікітіна стосувалося його діяльності як посадової особи, цей спір належить до корпоративних правовідносин і підлягає розгляду в господарському суді.

У цій справі позивач подав позов до Акціонерного товариства "Українська залізниця" з вимогою стягнути середній заробіток за час вимушеного прогулу у розмірі 2 552 305,94 грн. Позивач аргументував свої вимоги тим, що його звільнення з посади було незаконним, і тому він мав право на компенсацію за вимушений прогул.

Справа № 908/1811/22

Верховний Суд у складі Касаційного господарського суду ухвалою від 19 березня 2024 року залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін. Верховний Суд підтвердив, що звільнення позивача відбулося через закінчення строку трудового договору відповідно до пункту 2 частини першої статті 36 Кодексу законів про працю України, що свідчить про трудовий характер спору. Тому вимоги про поновлення на посаді та стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства, а не господарського.

Подібна ситуація виникла під час розгляду цієї справи у якій позивач, подав до господарського суду позов до Обслуговуючого гаражного кооперативу "Кранобудівник" з вимогами: визнати недійсним рішення позачергових загальних зборів, визнати незаконним і скасувати наказ про його звільнення з посади голови правління кооперативу, поновити на посаді та стягнути заробітну плату за час вимушеного прогулу.

Справа № 910/13732/22

Господарський суд міста Києва ухвалою від 08 серпня 2023 року закрити провадження у справі, оскільки дійшов висновку, що спір не належить до компетенції господарських судів і має вирішуватися органами футбольного правосуддя, відповідно до статуту АВФУ.

Північний апеляційний господарський суд постановою від 25 жовтня 2023 року залишив ухвалу першої інстанції без змін, погодившись з тим, що спір підпадає під юрисдикцію футбольних органів правосуддя, а не державних судів.

Верховний Суд постановою від 11 січня 2024 року також підтримав рішення попередніх інстанцій, підкресливши, що статут АВФУ чітко передбачає підсудність таких спорів органам футбольного правосуддя, зокрема Спортивному арбітражному суду (CAS) у Лозанні.

Подібні питання юрисдикції та правомірності рішень щодо призначення і звільнення посадових осіб виникли під час розгляду справи даної справи, де спір стосувався рішень, ГО “Всеукраїнська спортивна асоціація ветеранів футболу України” (АВФУ).

Справа № 916/5151/23

ГС Одеської області задовольнив частково заяву про забезпечення позову, заборонивши Конференції ГС ООФА приймати рішення, які безпосередньо стосувалися членства позивача та його участі в управлінні спілкою. Суд вважав, що вжиття таких заходів було необхідним для захисту прав позивача, адже їх невжиття могло призвести до порушення його прав.

Апеляційний господарський суд залишив рішення першої інстанції без змін, погодившись з тим, що позивач мав право на забезпечення позову для захисту своїх корпоративних прав як члена ООФА.

ВС скасував рішення судів попередніх інстанцій, вказавши, що внутрішні спори громадських організацій не підлягають судовому розгляду.

Схоже питання виникло під час розгляду справи № 916/5151/23, де ГО "Одеська обласна асоціація жіночого футболу" оскаржила рішення Виконавчого комітету Громадської спілки "Одеська обласна футбольна асоціація" про призупинення її членства у спілці. Позивач вимагав визнати це рішення недійсним і забезпечити свою участь у Конференції.

Теорія корпоративного права охоплює не лише класичні корпоративні утворення, такі як акціонерні товариства чи товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, але й значно ширший спектр організацій, у яких учасники мають специфічні права, пов'язані з управлінням та участю в діяльності таких об'єднань. До цих організацій належать, зокрема, професійні творчі спілки, громадські організації, кооперативи та інші неприбуткові об'єднання, де відносини між учасниками, хоч і не завжди пов'язані з правом власності на частку в капіталі, можуть набувати корпоративного характеру.

У сучасному правозастосуванні дедалі частіше постає питання про те, чи можуть внутрішні суперечки в подібних організаціях, особливо тих, що функціонують на основі добровільного членства та некомерційної діяльності, вважатися корпоративними спорами. Важливо розуміти, що корпоративні права можуть існувати не тільки в межах господарських товариств, але й в організаціях, де учасники мають право брати участь у прийнятті рішень, обирати керівні органи, впливати на статутні зміни або захищати свої права в разі порушень з боку інших членів чи керівництва.

Справа № 910/4595/23

Господарський суд частково задовольнив позовні вимоги. Суд визнав недійсним рішення правління НСХУ, аргументуючи, що це рішення було прийняте з порушенням процедури, передбаченої статутом, і без належного повідомлення позивача про дату і час засідання правління.

Північний апеляційний господарський суд залишив рішення суду першої інстанції без змін.

ВС залишив без задоволення касаційну скаргу НСХУ, в якій відповідач стверджував, що цей спір не є корпоративним і мав би розглядатися у межах цивільного судочинства. ВС підтвердив, що спір стосується корпоративних прав, оскільки порушення статутних прав учасників творчої спілки вважається корпоративним питанням, навіть якщо у спілці немає розподілу часток у статутному капіталі.

Дана справа, є типовим прикладом корпоративного спору, пов'язаного з правами учасників творчих спілок. Позивач оскаржував рішення правління Національної спілки художників України (НСХУ) про його виключення з членів спілки та вимагав відшкодування моральної шкоди.

У даній справі виникло питання, чи є спір корпоративним і чи підлягає він розгляду в межах господарського судочинства.

Справа № 911/1187/22

На цьому тлі інтерес викликає й справа № 911/1187/22, в якій позивач оскаржує рішення загальних зборів садівничого товариства "Берізка" щодо відключення його будинку від електропостачання та звільнення земельної ділянки.

Верховний Суд, розглядаючи касаційну скаргу товариства, дійшов висновку, що спір має корпоративний характер, оскільки стосується управління майном члена товариства і взаємовідносин між членом кооперативу та товариством. Верховний Суд залишив рішення апеляційного суду в силі, визнавши законність вимог позивача про відновлення електропостачання та скасування рішення зборів.

Справа № 908/174/20

Ще одним прикладом оскаржень рішень Об'єднанням співвласників багатоквартирного будинку є справа № 908/174/20 у якій позивач вимагав визнати незаконними дії ОСББ, скасувати рішення загальних зборів, а також стягнути моральну шкоду.

У даній справі Господарський суд Запорізької області рішенням від 10 січня 2022 року, залишеним без змін постановою Центрального господарського суду від 20 березня 2022 року, відмовив у задоволенні позову Шолудька Володимировича. Окрім того, суд визначив, що правовідносини між позивачем і ОСББ мають корпоративний характер, оскільки позивач є членом юридичної особи, а його права як співвласника регулюються статутом ОСББ та Законом України "Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку".

Верховний Суд постановою від 23 січня 2024 року залишив у силі рішення судів попередніх інстанцій, підтвердивши, що спір є корпоративним.

Справа № 916/5232/23

У справі № 916/5232/23 Обслуговуючий кооператив "Золоті ключі-1" звернувся до Господарського суду Одеської області з позовом до відповідача про стягнення 574 372,97 грн заборгованості зі сплати членських внесків, а також пені, інфляційних втрат та 3% річних.

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу, скасував рішення судів попередніх інстанцій і направив справу для продовження розгляду до Господарського суду Одеської області. Суд зазначив, що господарські суди мають юрисдикцію щодо спорів, які виникають із корпоративних правовідносин, зокрема між членами юридичної особи та самою юридичною особою. Враховуючи, що ОК "Золоті ключі-1" є кооперативом, а його члени мають певні корпоративні права та обов'язки, спір про несплату членських внесків є корпоративним і підлягає розгляду господарським судом.

Справа № 909/516/23

Спори, що пов'язані з питаннями управління спільним майном подружжя, часто викликають труднощі при визначенні юрисдикції. В українському законодавстві розмежування між цивільними та господарськими спорами базується на правовому режимі майна і правовідносинах учасників господарських товариств.

Господарський суд закрити провадження у справі, мотивуючи своє рішення тим, що спір між подружжям про спільне майно не належить до компетенції господарських судів, оскільки має сімейний характер і повинен розглядатися у межах цивільного судочинства.

Апеляційний господарський суд залишив рішення першої інстанції без змін.

Верховний Суд скасував ухвалу суду першої інстанції та постанову апеляційного суду, визнавши, що спір має розглядатися у порядку господарського судочинства. Верховний Суд зазначив, що вимоги позивачки стосуються правочинів, які регулюють корпоративні права учасників ТОВ, а не лише питання спільної сумісної власності подружжя.

Справа № 903/108/23

Подібні юрисдикційні питання були порушені й у справі № 903/108/23, де Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти звернувся з позовом до головного бухгалтера щодо відшкодування збитків, завданих через неправомірні дії під час нарахування заробітної плати.

Верховний Суд частково задовольнив касаційну скаргу Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, скасував постанову апеляційного суду та передав справу на новий розгляд до апеляційного суду для вирішення спору в межах господарського судочинства, враховуючи юрисдикційні особливості спору. Верховний Суд дійшов висновку, що спір підлягає розгляду в порядку господарського судочинства, оскільки відповідач діяв у межах своїх службових повноважень як головний бухгалтер інституту.

Справа № 916/2053/23

Схожої помилки припустився суд апеляційної інстанції під час розгляду справи № 916/2053/23 у якій Мельниченко Оксана Михайлівна подала позов до Дирченка Олександра Володимировича про стягнення 27 518 грн та 100 000 доларів США.

У даній справі позивачка стверджувала, що через ліквідацію ТОВ, засновником якого був відповідач, їй було завдано шкоди внаслідок загибелі її сина під час аварії судна ARVIN. Позовні вимоги стосувалися відшкодування витрат на ритуальні послуги, компенсації за трудовим договором, страхової виплати та моральної шкоди.

ВС задовольнив касаційну скаргу, скасував постанову апеляційного суду та залишив у силі ухвалу суду першої інстанції. ВС зазначив, що спірні правовідносини не мають господарського характеру, оскільки позов подано фізичною особою до іншої фізичної особи, а вимоги стосуються відшкодування шкоди за приватноправовими відносинами, передбаченими Цивільним кодексом України. Суд підтвердив, що такі спори підлягають розгляду в порядку цивільного, а не господарського судочинства.

Справа № 923/618/21

Ще одним із прикладів справ, коли мова йде про управлінські рішення та дії посадових осіб юридичних осіб, є спір між юридичною особою та її керівником щодо перевищення повноважень і незаконного використання ресурсів організації. У цьому контексті особливу увагу привертає справа № 923/618/21, яка стосується неправомірних дій голови правління ОСББ "Мирний".

Верховний Суд у складі Касаційного господарського суду ухвалою від 19 липня 2023 року залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін. Суд дійшов висновку, що спір має корпоративний характер, оскільки відповідачка діяла як посадова особа юридичної особи, і її дії без відповідного рішення загальних зборів є підставою для відшкодування збитків. Суд також зазначив, що наявність трудових відносин не змінює корпоративного характеру цього спору, оскільки виплата заробітної плати без відповідного рішення стосується управлінських повноважень у межах ОСББ.

Справа № 914/1229/23

Корпоративні спори, пов'язані з відчуженням корпоративних прав, часто викликають труднощі при визначенні належної юрисдикції, особливо коли вони стосуються питань виконавчого провадження. В українському законодавстві розмежування між цивільними та господарськими спорами базується на природі правовідносин і статусі учасників правочину.

Справа № 914/1229/23 підкреслює важливість правильного застосування норм Цивільного кодексу України (ЦКУ) та Закону України "Про виконавче провадження", які регулюють правочини, що здійснюються у межах виконавчого провадження. Зокрема, статті 203 і 215 ЦКУ встановлюють підстави для визнання правочинів недійсними, що є ключовим у випадках, коли правочини, пов'язані з відчуженням корпоративних прав, укладаються з порушенням законодавства. Водночас статті 20 і 31 ГПК України визначають, що спори, що виникають з корпоративних правовідносин, підлягають розгляду господарськими судами, але якщо справа стосується прав стягувача у виконавчому провадженні, то вона може бути розглянута в цивільному судочинстві.

Справа № 910/1221/23

Справа № 910/1221/23 також є прикладом спору щодо визнання недійсним договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, що виник через питання оплати частки продавцем. У центрі уваги – визначення юрисдикції господарських судів для розгляду спорів, пов'язаних із правочинами щодо корпоративних прав.

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу, скасував постанову апеляційного суду та направив справу для продовження розгляду. Суд установив, що спір виник із правочину щодо купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ, що підпадає під юрисдикцію господарських судів відповідно до пункту 4 частини першої статті 20 ГПК України. Спір не стосується сімейних чи спадкових правовідносин, а оскарження договору базується на порушенні вимог до відчуження частки, що є корпоративним питанням. Апеляційний суд помилково кваліфікував спір як цивільний, порушивши норми ГПК України. Висновки суду узгоджуються з постановою Великої Палати Верховного Суду від 03.11.2020 у справі № 922/88/20.

Справа № 910/362/23

У справі № 910/362/23 позивачка оскаржила наказ Державного агентства з питань кіно про проведення конкурсу на зайняття посади генерального директора Державного підприємства "Національний центр Олександра Довженка". Позивачка вимагала визнати цей наказ незаконним і скасувати його, оскільки, на її думку, підстави для оголошення повторного конкурсу були відсутні.

Господарський суд міста Києва відмовив у відкритті провадження, зазначивши, що цей спір має публічно-правовий характер і підлягає розгляду в адміністративному суді.

Північний апеляційний господарський суд 20 березня 2023 року підтримав рішення суду першої інстанції, зазначивши, що спір має публічно-правовий характер, оскільки стосується оскарження дій державного органу щодо проведення конкурсу на зайняття посади.

Верховний Суд 20 липня 2023 року залишив рішення судів попередніх інстанцій без змін, підтвердивши, що цей спір належить до адміністративної юрисдикції. Суд вказав, що спір не стосується корпоративних правовідносин, а виник у зв'язку з реалізацією Державним агентством з питань кіно владних повноважень.

Справа № 910/362/23

У справі № 910/362/23 позивачка оскаржила наказ Державного агентства з питань кіно про проведення конкурсу на зайняття посади генерального директора Державного підприємства "Національний центр Олександра Довженка". Позивачка вимагала визнати цей наказ незаконним і скасувати його, оскільки, на її думку, підстави для оголошення повторного конкурсу були відсутні.

Господарський суд міста Києва відмовив у відкритті провадження, зазначивши, що цей спір має публічно-правовий характер і підлягає розгляду в адміністративному суді.

Північний апеляційний господарський суд 20 березня 2023 року підтримав рішення суду першої інстанції, зазначивши, що спір має публічно-правовий характер, оскільки стосується оскарження дій державного органу щодо проведення конкурсу на зайняття посади.

Верховний Суд 20 липня 2023 року залишив рішення судів попередніх інстанцій без змін, підтвердивши, що цей спір належить до адміністративної юрисдикції. Суд вказав, що спір не стосується корпоративних правовідносин, а виник у зв'язку з реалізацією Державним агентством з питань кіно владних повноважень.

У випадку, що стосується обігу цінних паперів, зокрема податкових векселів, особливого значення набуває питання визначення юрисдикції спорів щодо їх виконання та оскарження. Виконавчі написи нотаріусів, які застосовуються до таких зобов'язань, нерідко стають предметом судових розглядів, оскільки поєднують у собі елементи як приватноправових, так і публічно-правових відносин.

Складність таких спорів полягає в необхідності розмежування питань, які належать до господарської юрисдикції, зокрема щодо виконання вексельних зобов'язань, та адміністративної юрисдикції, коли мова йде про реалізацію податковими органами своїх владних функцій.

Справа № 922/541/27

У цій справі ТОВ звернулося до Господарського суду з позовом до Північного міжрегіонального управління Державної податкової служби по роботі з великими платниками податків про визнання виконавчих написів такими, що не підлягають виконанню.

Верховний Суд, переглянувши справу, скасував рішення судів попередніх інстанцій та закрив провадження у справі. Суд зазначив, що спір має публічно-правовий характер, оскільки стосується виконання податкових зобов'язань, а дії ДПС щодо звернення до нотаріуса з метою стягнення боргу є формою реалізації владних управлінських функцій. Верховний Суд послався на практику Великої Палати, яка неодноразово наголошувала, що спори, пов'язані з виконанням податкових зобов'язань та оскарженням дій податкових органів, підлягають розгляду адміністративними судами.

Це рішення ще раз окреслює межі компетенції господарських та адміністративних судів у податкових спорах і може вплинути на подальшу судову практику щодо податкових векселів та їх примусового стягнення.

Висновки

Отже, судова практика у корпоративних спорах свідчить про поступове розширення меж та критеріїв для віднесення справ до категорії корпоративних. Верховний Суд послідовно розширює юрисдикцію господарських судів на все більше коло справ, пов'язаних не тільки з діяльністю господарських товариств, але й з іншими організаційно-правовими формами, такими як кооперативи, громадські організації та релігійні об'єднання.

Помилки судів нижчих інстанцій у визначенні юрисдикції корпоративних спорів мають системний характер і зумовлені неправильною кваліфікацією правовідносин, ігноруванням висновків Великої Палати, надмірною увагою до суб'єктного складу та помилковим тлумаченням матеріального права. Ці помилки призводять до затягування розгляду справ, порушення права на доступ до правосуддя та зниження довіри до судової системи. Для їх усунення необхідні: забезпечення судів методичними рекомендаціями, підвищення кваліфікації суддів, уніфікація практики через огляди судової практики та моніторинг помилок. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню якості правосуддя та забезпеченню правової визначеності у корпоративних спорах.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!